

Matematika

Mennyiséget, sorrendet az ember *számol*, és nevet ad neki. Ezt megtették a rómaiak – *római számok*, akárcsak az *arabok*, és mi többnyire az utóbbiakat használjuk. Nézzük most át, mit is jelentenek a fontosabb *számjegyek*.

Egy – mindennek az alapja. Nem a *nulla*, mert abból nem lesz semmi... Annál több fogalom származik az egyből. Úgy, mint *egyedül*, *egyenként*, *egyessel*, *együttal*, *egyszerre*, maga az *egyszeregy*. (Magyarban még a határozatlan névelőt is így mondjuk, de az, meg a számnév nem *egykutya*. Más dolog, hogy „van egy lovam,„ mint az, hogy „Egy lovam van.”

Kettő vagy *két*, az előbbi *kétszerese*, vagy két *egynek összeadása*. Matematikában, digitalizációban óriási jelentősége van annak, hogy valami *egy*, vagy több, kezdve a *kettővel*. És a nyelvi kifejezés: *egyesszám*, *többszám*... (Lehet *kettesszám*ról is beszélni.) Mértanban az *egy* még csak pont, de a *kettő* már vonal. És a *kettessel* kezdve minden szám *hatványozható*.

Három. Mértanban még több, mert ez már lehet síkidom: *háromszög*. Emberek között a *kettő* még csak egy pár, de három már társaság! Lehet összefoglalás is, mint filozófiában, dialektikában a tézis, antitézis, szintézis. És mennyivel más a *háromdimenzió*, mint a *két* dimenzió! Utóbbi csak egy sík, előbbi már test. Nyelvileg a *kettő* még *mindkettő*, de a *mindhárom* egyúttal *mindegyik* is lehet.

Négy. Megint valami újdonság. Ez már *szorzószám*. *Kétszer kettő négy* – igaz, a *kettő* meg *kettő* is annyi. Innentől azonban elválnak egymástól az *összeadás* és a *szorzás* – illetve a *reciprok kivonás* és *osztás* útjai. Ha már a négy *alapl műveletet* említem, tegyük hozzá a *négyzetre*-, illetve *köbreemel*és fogalmát is. Az *alapl műveleteket* még a tanulatlan ember is használja a mindennapi életben, de attól még jól megvan, ha soha sem von *négyzetgyököt*, *köbgyököt*.

Öt. Már majdnem *kerek szám*, hiszen a *tíznek* pontosan a *fele*. De sokszor egy rövid *számsor* lezárása. Lásd *öt* ujjunk van, *ötujjú* kesztyűt hordunk, *ötösnek* hívjuk a legjobb osztályzatot – manapság – az iskolában, *ötkarikás* játéknak nevezzük az olimpiát, és utazáskor a gazdag ember is 'megelégszik' az *ötcsillagos* szállodával...

Hat. Ő is tud valami újat. *Hat* oldala van a kockának, szeretjük a *hatszögű* formát, de sokszor nehéz *ötről hatra* menni.

Hét. Még a *hatnál* is fontosabb. *Hét* napja van a hétnek – a két szó egybeesik a magyarban. Más nyelvekben külön szavak a *sieben / Woche*, *seven / week*, *sedem / negyelje* stb. És milyen népszerű az irodalomban, mesékben! *Hétpróbás* gazember, *hétpecsét*es titok, *hetedhét* országon át, *hétmér földes* csizma, *hetediziglen*.

Nyolc. Nekem *nyolc*, hogy te elmész *vizesnyolcasnak*, ha nem tanulsz, attól még evezhetsz a Dunán *nyolcasban*, de azt azért tanuld meg, hogy az *oktagon nyolcszögletűt* jelent. És egy sebnek illik *nyolc* napon belül meggyógyulnia. *Köbreemel*és kezdete: $2 \times 2 \times 2$ *egyenlő nyolc*.

Kilenc. A *három négyzete*. Így már nem *prímszám*, mint a kisebb *páratlan számok*.

Tíz. Az első, amelyik két számjegyből áll. Róla neveztük el a *tízes számrendszert* – mert van, ugye *kettes* is – és mértékegységeink alapja: *tized*, *deci* – nem beszélve a *tizedesről*, *meztizedelésről* és az egykori földesúr által beszédett *tizedről*. És milyen fontosak a *tizedes számok*, mint az *egész számok tizedrészei*! Filléres, egy-, két- és ötforintos érméket már nem készít a magyar pénzverde, de *tízforintosokat* még igen. És most következik a *tizen-* előtéttel kezdődő tíz számnév, ami nem minden nyelvben van úgy, mint a magyarban, oroszban.

Tizenegy. Ez már összetett szó, nem úgy mint németben, angolban (*elf*, *eleven*.) Fontos szám a sportban: *tizenegy* fős focicsapat időnként *tizenegyesrúgáshoz* jut.

Tizenkettő. Ez is tőszó sok nyelvben (zwölf, twelve) és egyenlő egy *tucattal*. És a *tizenkét* hónap az egy év – kevesebb volt a rómaiaknál. Innentől kezdve már nem mindegyik szám mondható egyéniségnek, ezért nem is foglalkozom mindegyikkel. Azt azért megemlítem, hogy a *tízese*k között még van négy *prímszám*: *tizenegy*, *tizenhárom*, *tizenhét* és *tizenkilenc* és az angolban a *tizennégy* éjszakára külön szót használnak: *fortnight* (= *fourteen nights*.)

Húsz. Régen létezett *húszas* pénzérme. Nyelvileg eltér a *tíz* következő szorzataitól, mert azokban benne van a *hárm*as, *négy*es, *öt*ös, szám, míg a mi *húszasunk* nem emlékeztet a *kettő*re. Nem úgy más nyelvekben. Lásd *zwei* / *zwanzig*, *three* / *thirty*. A franciában meg olyan fontos, hogy belőle képeznek nagyobb számokat. *Vingt* = 20, *quatre-vingts* = 80, *quatre-vingt-onze* = 91, stb. Akadnak még jeles számok, melyek közül felsorolok néhányat.

Huszonegy. Ezt 'kivágják' a kártyában.

Huszonnégy órából áll egy nap.

Huszonkilenc napos a február szökőévben, de nem minden századikban!

Huszonöt botütést mértek a bűnösre régen Magyarországon.

Harminc vagy *harmincegy* naposak a februárnál hosszabb hónapok.

Harminckettes gyalogezredünk nevét egy józsefvárosi tér viseli. (És Nagyabonynak csak *két* tornya van, de „Mailandban *harminckettő* látszik.”)

Negyvennyolcból sokáig nem engedett a magyar ember...

Ötvenkét hétből áll egy év.

Hetvenkedik a felvágós ember.

Hetvenhétszer elmondtam neked, mit tegyél ilyen helyzetben.

Nyolcvanas, *kilencvenes* éveinket ma már mint szépkorúak éljük.

Száz, *ezer*, *millió*, *milliárd* külön nevek a tízes számrendszerben.

Billió. Vigyázz, a briteknél a *billion* csak *ezer*millió!

A számsor természetesen tovább is folytatódik a *végtelen* felé, amit sohasem érhet el. Ám mivel manapság csak *negyvenötperces* a tanóra, a mai mateknek vége. És ez nemcsak Budapesten van így, hanem *Hatvanban* is! Mehettek *tízóraizni*, de ne tépjete le *százszorszépet* az iskola kertjében, mint a *százados* – vagy *ezredes* – lánya tette a *századfordulón*! Az volt az *évszázad* legjobb vicce a *Százház utcában*. Jó, mondhatjátok, *százával* olvashattok vicceket akár az *Ezeregyéjszakában* is, én abba hagytam a mai órát. *Száz* szónak is egy a vége: kezdődik a szünet!